

Олег Ленартович

ЛУЦЬКО-РОВЕНСЬКА НАСТУПАЛЬНА ОПЕРАЦІЯ (27 СІЧНЯ – 11 ЛЮТОГО 1944 Р.)

У статті відтворено хід бойових дій на південно-західній ділянці німецько-радянського фронту в період з 27 січня по 11 лютого 1944 р. які дістали назву Луцько–Ровенська операція. Аналізується логістика наступальної тактики 13-ї армії під командуванням генерала М. Пухова та оборонної німецького вермахту на Волині. Акцентується увага на героїчній боротьбі гвардійських кавалерійських та стрілецьких дивізій 13-ї армії, жертвності радянських солдатів та офіцерів проявлених у боях за визволення Луцька, Ровно та інших звільнених населених пунктів.

Ключові слова: Червона армія, вермахт, окупація, війна, героїзм.

Постановка проблеми. Друга світова війна є однією із найбільш трагічних сторінок в українській історії. Жодна інша країна не заплатила таку високу ціну за перемогу над німецькими загарбниками. Від початку бойових дій в червні 1941 р. Україна опинилася в центрі подій. Стрімкий наступ вермахту призвів до швидкої окупації більшої частини європейської частини СРСР. Неймовірних зусиль коштувало Червоній армії зупинити ворога, а згодом перейти до поступового звільнення окупованих територій.

Особливе місце в історії Другої світової війни відіграла Луцько–Ровенська наступальна операція. Її успішне проведення забезпечило можливість утримати стратегічну ініціативу і розвинути наступ у напрямку державного кордону. 1944 р. став роком повного звільнення території України від німецьких загарбників. В 70-ту річницю перемоги слід згадати про мужніх захисників вітчизни, які ціною власного життя здобули перемогу над ворогом.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Історіографію проблеми можна умовно поділити на кілька груп, а саме: радянську та сучасну українську. Проте, в кожній із вказаних груп переважають праці загального характеру. Серед спеціалізованих – домінує доробок радянських істориків. Зокрема, діяльності 13-ї армії та проведенню Луцько–Ровенської наступальної операції присвячена праця І. Белкіна опублікована в Москві у 1960 р. під однойменною назвою [1]. Серед доробку вітчизняних дослідників слід відзначити наукові розвідки Г. Бондаренка, В. Кудя, М. Калініченко, А. Павлович, П. Шафети та ін. [2; 3; 4; 5; 6].

Детальна інформація про перебіг і специфіку подій міститься в мемуарній літературі, але вона потребує додаткової перевірки та підтвердження фактичними матеріалами.

Мета цієї статті – відтворити хід бойових дій, що відбувалися в процесі реалізації Луцько–Ровенської наступальної операції, з'ясувати особливості тактики застосування кавалерійських корпусів в складних природних умовах. Вшанувати пам'ять визволителів нашої землі, спонукати сучасників до вивчення та аналізу досвіду проведення наступальних військових операцій.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. План розгрому німецьких військ на Правобережжі України розроблений восени 1944 р. був реалізований взимку цього року. Верховне головнокомандування поклало це завдання на військові з'єднання чотирьох українських фронтів. На першому етапі передбачалося силами першого і другого українських фронтів знищити ворога в районі

Корсунь–Шевченківського одночасно завдавши удару силами правого крила фронту (13-ї і 60-ї армій під командуванням генералів М. Пухова та І. Черняховського) в напрямку Луцьк–Ровно. В разі успішного проведення наступальної операції створювалися оперативні умови для наступу на Чернівці та Ковель [1, с. 12].

Підрозділи М. Пухова та І. Черняховського мали у своєму розпорядженні 19 стрілецьких дивізій, два кавалерійські і два танкових корпуси з озброєнням 2811 гармат і мінометів, 140 танків і самохідно-артилерійських установок. Їм протистояли шість піхотних і чотири танкових дивізії 4-ї німецької танкової армії, які мали на озброєнні близько 900 гармат і мінометів, 249 танків

і штурмових гармат. Перевага Червоної армії була очевидна за виключенням кількості танків [7, с. 98].

Основною ударною силою в Луцько-Ровенській наступальній операції стала 13-та армія. В її складі були 24, 28, 76 і 77 стрілецькі корпуси та 1-й і 6-й гвардійські кавалерійські корпуси. З метою посилення угруповання їй було передано танкову бригаду, самохідно-артилерійський полк, зенітну дивізію, інженерно-саперну бригаду і сім артилерійських й мінометних полків. Ці підрозділи займали лінію фронту від Століна до Острога [2, с. 40].

Правий фланг 13-ї армії прикривали війська 61-ї армії Білоруського фронту. Складний ландшафт – ліса і болотиста місцевість утворили 60-ти кілометровий розрив між ними, що створювало загрозу прориву ворога і оточення наступаючих частин. З лівого флангу, між Шепетівкою і Любаром, розташувалися війська 60-ї армії 1-го Українського фронту. Реалізація розробленого Ставкою Верховного Головнокомандування плану передбачала нанесення головного удару з району Гоща в напрямку Ровно, Луцьк, Ковель. Передбачалося, що правий фланг 13-ї армії на 6-й день наступу вийде на лінію р. Стир до Чорторийська, а центр і лівий фланг – на рубіж Деражно, Ровно, Острог. У подальшому наступ основних сил мав розвиватися із району Ровно на Луцьк, а кавалерійських корпусів із району Маневич. Таким чином наступ мав здійснюватися зі сходу та заходу з метою визволити Луцьк та захопити оборонні рубежі ворога на річках Стир, Іква [1, с. 13].

Важливе стратегічне значення операції обумовлювалося тим, що міста Ровно, Здолбунів, Луцьк були важливими вузлами шосейних і залізничних комунікацій. Їхнє звільнення давало можливість взяти стратегічну ініціативу у власні руки і створювало сприятливі передумови для подальшого наступу. Значні труднощі для проведення операції складали погодні умови та складний ландшафт. Близько 70% територій де мали відбуватися бойові дії складали болота та великі лісові масиви. Додаткові труднощі створювало бездоріжжя посилене теплою погодою і рясними дощами [3, с. 142].

Ворог перебував у більш виграшних умовах. Під контролем окупантів перебували шосейні дороги, опорні населені пункти, оборонні рубежі посилені річками та болотистими місцевостями де не могла пройти важка техніка. Нестача живої сили обумовила специфічну оборонну тактику ворога. Систему оборони складали окремі пункти і вузли опору, які прикривали найбільш важливі і вразливі напрямки. Зокрема, на західному березі річок Стир та Іква було створено армійський тилловий оборонний рубіж. Міста були перетворені в потужні вузли опору. Їхні околиці захищали протитанкові рови, встановлені дерев'яно-земляні бойові укріплення (доти, дзоти), дротяні загорожі. На підступах до Луцька вогневі точки розміщувалися із щільністю 2-3 на 1 кв. км. фронту. військам 13-ї армії протистояли, в цій тактичній зоні, три дивізії, шість полків, дві бойові групи, сім батальйонів. В оперативній глибині, на лінії Ковель, Дубно – п'ять дивізій, дві бойові групи, три полки [1, 20]. Та найбільша щільність ворожих сил була сконцентрована на Ровенському напрямку, який вважався найбільш небезпечним.

Згідно з офіційною періодизацією, наступальна операція 13-ї армії проводилася із 27 січня по 11 лютого 1944 р., включно. Проте, окремі військові спеціалісти вважають, що фактично операція тривала до 13 лютого, тобто на два дні довше. Зокрема, військовий історик І. Белкін поділяє Луцько-Ровенську операцію на два періоди. Перший – з 27 січня по 2 лютого, коли відбувся тактичний прорив оборони ворога стрілецькими з'єднаннями на ровенському напрямку і обхідний маневр кавалерійських корпусів у тил ровенського угруповання. Другий період – від 3 по 13 лютого, коли головні сили 13-ї армії перейшли до оборони на рубежі р. Стир, а частина сил переслідувала залишки розгромленого угруповання ворога в напрямку м. Дубно [1, с. 80].

Військова операція розпочалася 27 січня 1944 р. потужною артилерійською підготовкою. У наступ перейшли 76-тий та 24-тий стрілецькі корпуси під командуванням М. Пухова і М. Кирюхіна. Одночасно розпочала наступ на шепетівському напрямку 60-та армія генерала І. Черняхівського. Того ж дня червоноармійці прорвали оборону ворога, форсували р. Горинь і просунулися вперед на 12 км. [8, 99]. Одночасно 1-й і 6-й гвардійські кавалерійські корпуси генералів В. Баранова і С. Соколова досягли р. Стир між Рафалівкою і Чорторийськом та почали її форсування [9, с. 129]. Активні дії 13-ї армії змусили німецьке командування поспішно підтягнути резерви і контратакувати. 28 січня на ковельському напрямку в районі Чорторийська ворог кинув у бій проти 1-го гвардійського кавалерійського корпусу моторизовану групу СС під командуванням генерала Баха, бойову групу СС полковника Бюссінга і 17-й кавалерійський полк СС [1, с. 86].

Контратака ворога мала певний ефект. На окремих ділянках фронту радянські частини змушені були відступити на інших зустріли стійкий опір, що значно утруднив просування. Запеклі

бої точилися на березі р. Стир в районі Чорторийська, де бійцям вдалося утримати невеликий плацдарм на західному березі. 28 січня головні сили кавалерійських корпусів були готові почати форсування р. Стир. Але у зв'язку з погіршенням ситуації на вінницькому напрямку командуючий 1-м Українським фронтом генерал армії М. Вагутін прийняв рішення про те, щоб перекинути туди 28-й стрілецький корпус 13 армії. Таке рішення послабило сили резерву і зробило неможливим активний наступ. Бої приймали затяжний характер. Загроза зриву операції змусила командування розвернути 1-й і 6-й гвардійські кавалерійські корпуси на південь з метою нанести удар в тил Луцько-Ровенського угруповання ворога. До вечора 30 січня кавалеристи вийшли в район Цумань–Деражно. Діючи спільно з партизанськими загонами Бегми оточили в цьому районі три батальйони 10-го і 37-го поліцейських полків та приступили до їх знищення. Розвиваючи наступ 1-й гвардійський кавалерійський корпус у результаті стрімкої атаки розгромив у районі Ківерців 35-й піхотний полк 19-ї піхотної угорської дивізії і рухаючись правим берегом р. Стир наблизився до Луцька [10].

28 січня стрілецькі з'єднання отримали наказ закріпитися на рубежах східніше м. Ровно з метою перегрупування і посилення частин артилерією [1, с. 92]. Протягом ночі 29 січня 76-й і 24-й стрілецькі корпуси відбивали атаки, вели розвідку і готувалися відновити наступ. Вранці 181 стрілецька дивізія 76-го стрілецького корпусу здійснила прорив смуги оборони ворога, а на протязі наступних трьох днів здійснила марш у район Колок і перейшла до оборони на рубежі Осниця–Колки.

На Луцькому напрямку діяв 1-й гвардійський кавалерійський корпус під командуванням В. Баранова. Протягом 1 лютого корпус вів жорстокі бої на околицях Луцька. 2-га гвардійська кавалерійська дивізія генерал-майора Х. Мамсурова просувалася в напрямку Теремно, Підгайці, Лище [1, с. 111; 11, с. 129]. Одночасно 7-а гвардійська кавалерійська дивізія полковника В. Васильєва наступала на місто з півночі, а з села Звірів атакувала 1-а гвардійська кавалерійська дивізія полковника І. Борщева [3, 146]. В район боїв підійшла і 121 гвардійська стрілецька дивізія під командуванням генерал-майора Л. Червонія.

Наступ розпочався 1 лютого. Після артпідготовки в атаку пішли частини полковника І. Борщева при підтримці гвардійців генерал-майора Л. Червонія. Їм вдалося оволодіти містом. Було знищено і захоплено в полон 1600 солдатів і офіцерів, 49 гармат і мінометів, 22 танки, 24 склади із військовим майном, боєприпасами і продуктами [12, с. 74]. Німецькі частини відійшли за р. Стир та зайняли оборону в районі Гнідави. Бої тривали до 5 лютого і закінчилися розгромом місцевого ворожого угруповання [11, с. 130]. У цей же день війська 13-ї армії визволили міста Ровно і Здолбунів, що знайшло відображення в наказі Верховного Головнокомандуючого [13, с. 35].

1-й гвардійський кавалерійський корпус, виконавши поставлене перед ним завдання з оволодіння містом Луцьк і рубежем р. Стир, за наказом командуючого армією перейшов до оборони на ділянці Рожище, Підгайці, у складі 1-ї, 2-ї та 7-ї гвардійських кавалерійських дивізій. Одночасно, передові загони цих підрозділів продовжували вести наступ. Вони сходу форсували Стир на широкому фронті й у результаті стрімких дій просунулися на захід до 20 км., оволодівши вузлами доріг у районі сіл Переспа, Усичі, Чаруків [3, с. 147].

Успіхи 13-ї армії відкривали шлях на Ковель, Володимир-Волинський і далі на Польщу тому німецьке командування доклало максимум зусиль щоб повернути контроль над Луцьком. Знаючи, що перед ними лише кавалерійські частини, ворог намагався вибити їх з міста, але зазнав невдачі. 7-а гвардійська кавалерійська дивізія генерал-майора В. Васильєва тримала оборону західніше міста, 2-а гвардійська кавалерійська дивізія боронила східний берег р. Стир на південь від Луцька. 1-а кавалерійська дивізія полковника І. Борщева відбивала атаки в районі Вишнева та північніше біля Валерянівки. Німецьке командування створило потужну ударну групу в складі 175, 143 і 19 угорських дивізій, кількох поліцейських полків і бойових груп СС. Контрнаступ німецьких військ розпочався 24 лютого [14]. Ворогу вдалося захопити низку населених пунктів неподалік міста і вийти в район р. Стир південніше і північніше Луцька. Над частинами 13-ї армії нависла загроза оточення.

Особливо запекла боротьба точилася в районі сіл Милуші, Княгіньонки (сучасна назва Маяки), Шепель та ін. В цих боях червоноармійці проявляли масовий героїзм. Зокрема, під час бою за с. Милуші капітан 340-го гвардійського стрілецького полку П. Тарасов закритим тілом амбразуру ворожого дзоту, за що йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу [11, с. 131]. Мужність і героїзм у боях за місто проявили капітан О. Конякін, сержант А. Комок, гвардієць-артилерист С. Єфімов, які теж отримали високі державні нагороди [12, с. 74]. Загаль-

ними зусиллями 13-та армія зуміла зупинити німецький наступ і відкинути ворога від Луцька хоча бої неподалік міста тривали до 14 березня.

Певних успіхів досягла і 143 стрілецька дивізія на ковельському напрямку. Активну допомогу їй просуванню надали партизанські загони О. Сабурова та О. Федорова. Спільними зусиллями їм вдалося відтіснити ворога і закріпитися на рубежі Маневичі, Оконск, Колки [15, с. 91]. Загалом, із виходом частин 13 армії генерала М. Пухова до річок Стир та Іква, а також захопленням військами 60 армії генерала І. Черняхівського залізничного вузла Шепетівка, наступ припинився. 14 лютого радянські війська перейшли до оборони. Луцько-Ровенська наступальна операція була успішно завершена [8, с. 101].

У ході операції суттєву допомогу наступаючим військам надавали партизанські загони та з'єднання. Загальна чисельність цих підрозділів складала близько десяти тисяч бійців. Серед їхніх основних завдань було надання розвідувальних даних, руйнування комунікацій ворога, диверсійна робота на залізничному транспорті і автошляхах. Волинський дослідник В. Кудь стверджує, що близько 40% німецьких частин змушені були боротися з партизанами і не були використані на передовій. Активна роль належала партизанам у боях за обласні центри Луцьк і Ровно, а також окремі населені пункти [3, с. 149].

Наслідком Луцько-Ровенської наступальної операції стали значні втрати ворога у живій силі та техніці. Вони склали близько 20 тисяч солдат і офіцерів убитими і пораненими, 1830 полоненими. Було знищено 87 танків і штурмових гармат, 315 кулеметів, 800 автомашин, розгромлено сім піхотних та одну танкову дивізію противника, дев'ять піхотних і поліцейських полків, декілька частин спецпризначення [1, с. 126]. В ході операції звільнено понад 200 населених пунктів, серед них два обласних і шість районних центрів (Ківерці, Маневичі, Олика, Теремно, Цумань). Успішні наступальні дії дозволили правому крилу 1-го Українського фронту охопити північний фланг німецької групи армій «Південь», захопити вигідні стратегічні позиції для подальшого нанесення удару в південному напрямку. Одночасно створювалися передумови для наступу в ковельському напрямку, що забезпечувало вихід на лінію державного кордону. Було встановлено контроль над шосейними дорогами та залізничними вузлами, що збільшувало можливості швидкого маневру, покращення постачання частин [8, с. 101].

Героїчна боротьба вояків 13-ї та 60-ї армій не залишилися поза увагою командування. За успішне проведення Луцько-Ровенської наступальної операції, указом Верховного Головнокомандуючого всім військовослужбовцям було оголошено подяку. Вісім з'єднань 13-ї армії нагороджено урядовими орденами, 18-ти з'єднанням і частинам присвоєно почесні найменування «Луцькі», «Ровенські», «Шепетівські». За героїчні подвиги і самопожертву капітан О. Конякін, капітан П. Тарасов, сержант А. Комок і старший сержант С. Єфімов були удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Белкин И. 13 армия в Луцко-Ровенской операции 1944 года / И. М. Белкин. – М.: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1960. – 158 с.
2. Бондаренко Г. Визволення Волинської області від фашистських загарбників // Волинь у Другій світовій війні та перші повоєнні роки: матеріали наук. Історико-краєзнавчої конференції присвяченої 50-й річниці перемоги над фашизмом, 19–20 квітня 1995 р. / Редкол. Г. В. Бондаренко, Б. Й. Заброварний. І. В. Кічий. – Луцьк: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 1995. – С. 40–41.
3. Кудь В. Фронтіві операції із визволення Волині у 1944 році / Вадим Олексійович Кудь // Волинь у Другій світовій війні: збірник наукових та публіцистичних статей, присвячений 60-річчю визволення Волинської області від фашистських загарбників / Гол. ред. та упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2004. – С. 140–179.
4. Калініченко М. Як на Волині закінчувалася війна / М. Калініченко // Волинь. – 1993. – 20 лип.
5. Павлович А. У боях за Волинь / А. Павлович // Волинь у Другій світовій війні та перші повоєнні роки: матеріали наук. Історико-краєзнавчої конференції присвяченої 50-й річниці перемоги над фашизмом, 19–20 квітня 1995 р. / Редкол. Г. В. Бондаренко, Б. Й. Заброварний. І. В. Кічий. – Луцьк: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 1995. – С. 33–34.
6. Шафета П. У лютому 1944 / П. Шафета // Радянська Волинь. – 1994. – 26 лют.
7. Богданюк В. Тих днів не померкне слава / В. Богданюк // Радянська Волинь. – 1979. – 8 лип.
8. Ключенко Д. В боях за визволення України / Д. М. Ключенко. – К.: Політвидав України, 1984. – 176 с.
9. Історія Волині з найдавніших часів до наших днів / Авт. кол. О. Г. Михайлюк, І. В. Кічий, М. Д. Півницький. – Львів: Вища школа, 1988. – 238 с.
10. Максименко І. Визволяючи Луцьк / І. Максименко // Радянська Волинь. – 1968. – 23 лют.
11. Михайлюк О. Історія Луцька / О. Г. Михайлюк, І. В. Кічий. – Львів: Світ, 1991. – 192 с.

12. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область / За ред. Клімаш І. С., Алексєєва Н. Л., Вербівської А. І. та ін. – К.: Харківська книж. Фабрика ім. М. В. Фрунзе, 1970. – 746 с.

13. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945: Документы и материалы в 3-х т. / К. М. Архипенко, Т. Т. Гриценко и др.; сост. П. И. Денисенко. – К.: Наукова думка. – Т.3.: Украинская ССР в завершающий период Великой Отечественной войны (1944–1945 гг.): Сборник документов и материалов. – 2-е изд., доп. – 1985. – 512 с.

14. Радудевич М. Бої під Луцьком / М. Радудевич // Радянська Волинь. – 1979. – 16 бер.

15. Нариси історії Волинської обласної партійної організації / Авт. кол.: П. А. Борковський, Н. В. Бурчак, Б. Й. Заброварний та ін. – Львів: Каменяр, 1981. – 250 с.

Стаття надійшла до редколегії 24.02.2015.

Олег Ленартович

Луцко–Ровенская наступательная операция (27 января – 11 февраля 1944 г.).

В статье восстановлен ход боевых действий на юго-западном отрезке немецко-советского фронта в период от 27 января по 11 февраля 1944 г. которые получили название Луцко–Ровенская наступательная операция. Анализируется логистика наступательной тактики 13-ой армии под командованием генерала Н. Пухова и оборонительной немецкого вермахта на Волыни. Акцентируется внимание на героической борьбе гвардейских кавалерийских и стрелковых дивизий 13-ой армии, подвигу советских солдат и офицеров проявленных в боях за освобождение Луцка, Ровно и других населенных пунктов.

Ключевые слова: Красная армия, вермахт, оккупация, война, героизм.

Oleh Lenartovych

Lutsk-Rivne offensive (January 27 – February 11, 1944).

The article restored course of military operations in the south-western segment of the German-Soviet front in the period from January 27 to February 11, 1944 which became known as Lutsk-Rivne offensive. We analyze the logistics of offensive tactics of the 13th Army under the command of General N. Pukhov and defense of the German Wehrmacht in Volyn. Focuses on the heroic struggle of the Guard cavalry and infantry divisions of the 13th Army, the heroism of Soviet soldiers and officers displayed in the battles for the liberation of Lutsk, Rivne and other settlements.

Keywords: Red Army, the Wehrmacht occupation, war, heroism.